

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

7-maxsus
son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/7 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

07.00.00 – TARIX FANLARI

Izzatullayev Bobirjon Izzatullayevich

XALQARO MUNOSABATLARDA RAQAMLI DIPLOMATIYANI TADQIQ ETISHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI	10-14
---	-------

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

Mannopova Elzara Toraxanovna

HR TRANSFORMATION: COMPARATIVE ANALYSIS OF DEVELOPED AND DEVELOPING ECONOMIES CANADA AND UZBEKISTAN	15-21
--	-------

Загребельская Милена Владимировна

РАЗВИТИЕ ПРЕДИКТИВНОГО ПЛАНИРОВАНИЯ В СИСТЕМЕ МАТЕРИАЛЬНО- ТЕХНИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ НЕФТЕГАЗОВОГО КОМПЛЕКСА: ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ, АДАПТИВНЫЕ И ЦИФРОВЫЕ ДРАЙВЕРЫ УСТОЙЧИВОСТИ	22-31
--	-------

Dr. Abror Kucharov and Dr. Jyoti Meshram

SECTORAL ANALYSIS OF INDIAN INVESTMENT IN UZBEKISTAN	32-42
--	-------

Суюнова Зухра

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА И АУДИТА ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ В КОРПОРАТИВНОМ УПРАВЛЕНИИ	43-49
--	-------

Суюнова Фотима, Суюнова Саодат

ТУРИСТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ УЗБЕКИСТАНА: ТРЕНДЫ, ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ	50-62
--	-------

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Xudoyqulov Yo'lchi Azamqulovich

HARBIY TADQIQOTCHI FAOLIYATIDA FANLARARO YONDASHUVLARDAN FOYDALANISH ZARURATI	63-69
--	-------

Majitov Maxmud

G'ARB FALSAFASIDA SHAXS HAQIDAGI FALSAFIY FIKRLAR TADQIQI	70-76
---	-------

Latipov Sardor Shavkatovich

JAMIYATDA KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISHNING IJTIMOIIY ASOSLARI VA AMALGA OSHIRISH SHAKLLARI	77-81
--	-------

Ibraximova Dilorom Saloydinovna

HUQUQSHUNOS AXLOQIIY MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOIIY ZARURIYATI	82-87
--	-------

Xolmirzaev Nodirjon Nizomjonovich

JADID MAKTABLARINING O'QITISH TIZIMI VA PEDAGOGIK MEROSI	88-91
--	-------

Muslimov Sherzod Akbarovich

ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBURNING "BOBURNOMA" ASARIDA INSON VA OILA MUAMMOSI	92-96
---	-------

<i>Jantayev Maksud Ibragimovich</i> AL-XORAZMIYNING ILMIY TADQIQOT HAQIDAGI QARASHLARINING DOLZARBLIGI VA AHAMIYATI	97-101
---	--------

<i>Qosnazarova Palzada</i> TURKISTONDA JADIDCHILIK HARAKATI VA TA'LIM-TARBIYA, ADABIYOT MASALALARINING IJTIMOY-FALSAFIY ASOSLARI	102-106
--	---------

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Xasanova Sohibjamol Soatmurod qizi</i> TILNING KOGNITIV FUNKSIYASI VA AXLOQIY-BAHOLASH (YAXSHILIK/YOMONLIK) KATEGORIYALARINING KONSEPTUAL SHAKLLANISHI	107-110
---	---------

<i>Burxonova Go'yo'xon G'ulomovna</i> TIBBIYOT OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA LOTIN TILI VA TIBBIY TERMINOLOGIYANI SAMARALI O'QITISH USHLUBLARI	111-115
---	---------

<i>Raxmonova Dildora Mirzakarimovna</i> JADID ADIBI – TO'LAGAN XO'JAMYOROV (TAVALLO) BADIY PUBLITSISTIKASINING TIL VA USHLUBI TAHLILI	116-122
---	---------

<i>Yuldasheva Ruxshona Rustamjon qizi</i> INGLIZ TILIDAGI OTLI KOLLOKATSIYALARNING LISONIY MODELLARI VA ULARNING O'ZBEK TILIGA TARJIMA JARAYONIDAGI ADEKVATLIK MUAMMOLARI	123-126
--	---------

<i>Xolmurotova Gulnora</i> ERKIN A'ZAMNING "OTOYINING TUG'ILGAN YILI" QISSASIDA USTOZ OBRAZI BADIY TALQINI	127-132
--	---------

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Kadirova Moxigul Xamitovna</i> SURISHTIRUVNI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI	133-138
---	---------

<i>Xidoyatov Baxtiyar Batirovich</i> O'ZBEKISTON JINOYAT PROTSESSIDA SUDGA QADAR ISH YURITISHNING RIVOJLANISH TARIXI	139-147
--	---------

<i>Давронов Атобек Равшанович</i> УЧАСТИЕ СПЕЦИАЛИСТА В ОБЛАСТИ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СЛЕДСТВЕННЫХ ДЕЙСТВИЯХ ПО УГОЛОВНЫМ ДЕЛАМ	148-155
---	---------

<i>Alishayev Sobir Tursunboyevich</i> JINOYAT ISHLARI BO'YICHA SUDLOVGA TEGISHLILIKNI ANIQ BELGILASHNING HUQUQIY VA AMALIY AHAMIYATI	156-161
--	---------

<i>Mamatmurodov Farrux</i> THE UNIQUENESS OF THE SUKUK FINANCIAL INSTRUMENT. THEORETICAL ANALYSIS OF THE UNIQUE SIMILARITIES AND DIFFERENCES BETWEEN SUKUK AND BONDS	162-168
---	---------

<i>Худайбергенов Бахрам, Эгамбердиев Ферузбек</i> ПОДАЧА ЖАЛОБ И РАССМОТРЕНИЕ ИХ СЛЕДСТВЕННЫМ СУДЬЕЙ НА ДОСУДЕБНОЙ СТАДИИ УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА	169-180
---	---------

<i>Хайдарова Хилола Анваровна</i> ЮРИДИЧЕСКАЯ ПРИРОДА ЗАВЕЩАНИЯ КАК ОСНОВНОГО СПОСОБА РАСПОРЯЖЕНИЯ НАСЛЕДСТВЕННЫМИ ПРАВАМИ	181-186
<i>Normatov Ermatat</i> SHAHAR AHOLISINING ATROF-MUHITNI MUHOFAZA QILISHDAGI HUQUQLARI VA MAJBURIYATLARI	187-196
<i>Abdurasulova Xadichaxon Ravshanbek qizi</i> MEHNAT QONUNCHILIGINI BUZISH BILAN BOG'LIQ JINOYAT QONUNI NORMALARINING RIVOJLANISH TARIXI	197-205
<i>Xazratov Mexriddin Faxriddin o'g'li</i> THE CONCEPT OF DIGITAL SERVICES AS AN OBJECT OF CIVIL LAW RELATIONS	206-210
<i>Mamataliyeva Shahnoza Xushmamat qizi</i> ISHNI SUDGA QADAR YURITISH BOSQICHIDA JINOYAT PROTSESSI ISHTIROKCHILARINING XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	211-218
<i>Abduazizov Doniyor Baxtiyor o'g'li</i> USTUN MUZOKARA KUCHI VA UNING SUISTE'MOLLIK SHAKLLARI: GERMANIYA, YAPONIYA VA JANUBIY KOREYA AMALIYOTINING QIYOSIY TAHLILI	219-228
<i>Uralov Sarbon Sardorovich</i> AXBOROT TEXNOLOGIYALARI ORQALI SODIR ETILAYOTGAN FIRIBGARLIK JINOYATLARI TAHLILI	229-236
<i>Abdurashidov Abdurauf Abdurashidovich</i> VOYAGA YETMAGANLAR TOMONIDAN SODIR ETILGAN BEZORILIK JINOYATLARINING XUSUSIYATLARI	237-243
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Rashidov Anvarjon Sharipovich</i> BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINFI O'QITUVCHILARI METODIKASIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING INNOVATSION YONDASHUVLARI	244-248
<i>Maydonova Sabokat Sadulloyevna</i> O'QUVCHILARNING KITOBXONLIKKA BO'LGAN QIZIQISHINI OSHIRISHDA OILA VA MAKTAB O'RTASIDAGI HAMKORLIKNING INNOVATSION USULLARI	249-253
<i>Jo'rayeva Zarifa Oltinboy qizi</i> JISMONIY TARBIYA DARSLARINI TASHKIL ETISHDA DAM OLISH DAQIQALARI VA PAUZALARI	254-259
<i>Kulidjanova Yulduzxon Inomjon qizi</i> AKADEMIK LITSEYLARDA ZAMONAVIY RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR IMKONIYATLARIDAN FOYDALANISH ("INFORMATIKA VA AXBOROT TEXNOLOGIYALARI" FANI MISOLIDA)	260-267
<i>Нажметдинова Наргиза Сайфетдиновна</i> ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ГОТОВНОСТЬ К ЭПОХЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА: АНАЛИЗ КОМПЕТЕНЦИЙ УЧИТЕЛЕЙ ИНФОРМАТИКИ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИХ РАЗВИТИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ	268-277
<i>Haqberdiyev Baxtiyor, Ismog'ilova Madinabonu, Ro'ziqulova E'zoza</i> INTERYER DIZAYNIDA RANGLAR PSIXOLOGIYASI	278-282

Kutliyeva Feruzaxon Yusupovna

BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINFI O'QITUVCHILARI KOMPETENTLIGINI

TAKOMILLASHTIRISH BO'YICHA ILG'OR XORIJIY TAJRIBA TAHLILI 283-289

Received: 4 August 2025
Accepted: 10 August 2025
Published: 30 August 2025

Article / Original Paper

THE LEGAL AND PRACTICAL SIGNIFICANCE OF CLEARLY DEFINING JURISDICTION IN CRIMINAL CASES

Alishayev Sobir Tursunboyevich,

Lecturer of the Department of Criminal and Procedural Law
of Tashkent State Law University, Tashkent,
Republic of Uzbekistan

Abstract. This article provides a comprehensive analysis of the concept of jurisdiction in criminal cases, its legal nature, and practical significance. The necessity of clearly defining jurisdiction based on the criteria of subject matter, territoriality, personal scope, alternativeness, and exclusivity is substantiated. A comparative analysis of the legal approaches of Germany, France, the United States, Russia, and Japan is also presented. The article proposes introducing a jurisdiction norm as an independent legal institution into the Criminal Procedure Code of the Republic of Uzbekistan. It is emphasized that such a norm would ensure the legality, validity, and fairness of judicial decisions, as well as strengthen the legal guarantees of citizens.

Keywords: jurisdiction, criminal procedure law, first instance, judicial jurisdiction, subject matter, territoriality, alternativeness, exclusivity, criminal case, judicial reform, justice, presumption of innocence, international experience, criminal process, court decision.

JINOYAT ISHLARI BO'YICHA SUDLOVGA TEGISHLILIKNI ANIQ BELGILASHNING HUQUQIY VA AMALIY AHAMIYATI

Alishayev Sobir Tursunboyevich,

Toshkent davlat yuridik universiteti
Jinoyat-huquqiy huquqi kafedrası o'qituvchisi
e-mail: sobiralishaev25@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada jinoyat ishlari bo'yicha sudlovga tegishlilik tushunchasi, uning huquqiy mohiyati va amaliyotdagi ahamiyati atroflicha tahlil qilinadi. Sudlovga tegishlilikni predmetlilik, hududiylik, subyektga nisbatan, alternativlik va istisnolik asoslariga ko'ra aniq belgilashning huquqiy zaruriyati asoslab berilgan. Shuningdek, Germaniya, Fransiya, AQSh, Rossiya va Yaponiya davlatlarining huquqiy tajribalari qiyosiy tahlil qilingan. Maqolada sudlovga tegishlilik normasini O'zbekiston Respublikasining Jinoyat-protsessual kodeksiga alohida huquqiy institut sifatida kiritish taklifi ilgari surilgan. Bu orqali sud qarorlarining qonuniyligi, asosliliigi va adolatliliigini ta'minlash, fuqarolarning huquqiy kafolatlarini mustahkamlash imkoni yaratilishi ta'kidlangan.

Kalit so'zlar: Sudlovga tegishlilik, jinoyat-protsessual huquq, birinchi instansiya, sud yurisdiksiyasi, predmetlilik, hududiylik, alternativlik, istisnolik, jinoyat ishi, sud islohoti, odil sudlov, aybsizlik prezumpsiyasi, xalqaro tajriba, jinoyat protsessi, sud qarori.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5SI7Y2025N24>

Kirish. So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida sud-huquq sohasini isloh qilish, sud mustaqilligini ta'minlash va fuqarolarning konstitutsiyaviy huquqlarini himoya qilish borasida keng qamrovli chora-tadbirlar amalga oshirildi. Ayniqsa, sud hujjatlarining qonuniy, asosli va adolatli bo'lishiga erishish, sudlov jarayonida shaffoflikni ta'minlash, sudlovni to'g'ri tashkil etish orqali sud yurisdiksiyasini samarali amalga oshirish muhim vazifalardan biriga aylandi.

Shu munosabat bilan jinoyat ishlari bo'yicha sudlovga tegishlilikni aniq belgilash masalasi huquqiy va amaliy nuqtai nazardan alohida ahamiyat kasb etadi. Mazkur maqolada mazkur kategoriyaning mazmuni, uning huquqiy asoslari, xorijiy tajriba, hamda uning O'zbekiston qonunchiligidagi ifodasi tahlil qilinadi.

Sudlovga tegishlilik — jinoyat protsessual huquqining muhim va mustaqil instituti bo'lib, u jinoyat ishi bo'yicha birinchi navbatda uni qaysi sud yurisdiksiyasida ko'rib chiqish lozimligini belgilovchi me'yoriy-huquqiy asoslarni ifodalaydi. Sudlovga tegishlilik — faqat ishni protsessual jihatdan yuritish masalasi bo'lib qolmay[1; 1-5-b.], balki sud adolatining real amalga oshirishida hal qiluvchi omillardan biri hisoblanadi. Bu institut orqali sud hokimiyati vakolatlari, uning doirasi va hududiy yurisdiksiyasi aniqlanadi, ishlarni sudlar o'rtasida obyektiv va qonuniy taqsimlash ta'minlanadi.

Sudlovga tegishlilikning mohiyati sud hokimiyatining mustaqilligi, sud qarori chiqarishda xolislik, jinoyat protsessining tezkorligi va aniqligi kabi konstitutsiyaviy va protsessual prinsiplar bilan uzviy bog'liq. Sudga ishni tasodifan emas, balki qonun bilan belgilangan aniq mezonlar asosida yuborish orqali fuqarolarning sud himoyasiga bo'lgan ishonchi mustahkamlanadi, huquqbuzarliklar uchun javobgarlikni amalga oshirishda yagona standart shakllanadi.

Amaliy nuqtai nazardan, sudlovga tegishlilik masalasini noto'g'ri hal etish[2; 1-3-b.] ishni qayta yuborish, ish muddatining ortishi va sud qarorining bekor qilinishi kabi jiddiy protsessual oqibatlarga olib kelishi mumkin. Shu sababli mazkur institutning huquqiy tavsifi, uni tarkibiy tamoyillar asosida aniq belgilash sud-huquq tizimini isloh qilishning asosiy yo'nalishlaridan biri bo'lishi kerak.

Sudlovga tegishlilikni quyidagi asosiy tamoyillar asosida tasniflash mumkin:

- **Predmetlilik** — ishning tabiati, og'irligi va jinoyat turiga ko'ra qaysi darajadagi sud vakolatiga tegishli ekanligini belgilaydi. Masalan, yengil jinoyatlar — tuman sudlari, og'ir va o'ta og'ir jinoyatlar — viloyat yoki Oliy sud yurisdiksiyasiga berilishi mumkin.

- **Hududiylik** — jinoyat sodir etilgan joy, gumonlanuvchining yashash joyi yoki jinoyat oqibatlari yuzaga kelgan hudud asosida aniqlanadi.

- **Subyektga nisbatan tegishlilik** — mansabdor shaxslar, sudyalari, deputatlar yoki boshqa maxsus maqomga ega shaxslar bo'yicha jinoyat ishlari faqat tegishli yurisdiksiyada ko'rib chiqilishi mumkin. Bu kafolat ularning faoliyati ustidan nazorat shaffofligini ta'minlaydi.

- **Alternativlik** — jinoyat bir necha hududda sodir etilgan, yoki jinoyatchi bir nechta sud yurisdiksiyasiga taalluqli bo'lgan hollarda, sudlovni belgilashda tanlash imkoniyatini nazarda tutadi. Bunda asosan prokuratura yoki sud qaror qabul qiladi.

- **Istisnolik** — muayyan turdagi jinoyatlar, masalan, terrorizm, davlatga qarshi jinoyatlar kabi ishlarni maxsus tashkil etilgan sudlar (masalan, harbiy sudlar yoki oliy instansiyalar) tomonidan ko'rib chiqilishi talab etiladi.

Sudlovga tegishlilik masalasi jinoyat protsessida faqat texnik masala sifatida emas, balki huquqiy kafolat sifatida qaralishi lozim. Shu boisdan ham uning aniq qonuniy ta'rifi, umume'tirof etilgan prinsiplar asosida kodeks darajasida mustahkamlanishi — sud adolatini amalga oshirishning huquqiy bazasini yanada mustahkamlaydi.

Jinoyat ishlari bo'yicha sudlovga tegishlilik tushunchasini protsessual qonunchilikda rasmiy ta'rif sifatida mustahkamlash zarurati zamonaviy sud-huquq amaliyotida dolzarb masala sifatida namoyon bo'lmoqda. Bu talab, avvalo, huquqiy aniqlik, ish yuritish

samaradorligi va sudlovning adolatli amalga oshirishini ta'minlashga qaratilgan. Sud adolatini amalga oshirishda sudning yurisdiksiyasiga doir masalalar avvalboshdan noaniq belgilangan bo'lsa, bu sud faoliyatida turli muammolar, xususan, ishni qaysi sudga ko'rish kerakligi yuzasidan bahslar, bir xil ishlarni turlicha yuritish amaliyoti va manipulyatsiya ehtimollariga sabab bo'ladi.

Sudlovga tegishlilikni rasmiy ta'riflashning asosiy maqsadlari quyidagilardan iborat:

Sud ish yuklamasini oqilona taqsimlash: Sudlovga tegishlilik aniq belgilanmagan sharoitda ayrim sudlar ish bilan ortiqcha band etiladi, boshqalarida esa salbiy yuklamalar kam bo'lishi mumkin. Bu sud tizimidagi ish samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Aniq yurisdiksiya belgilash esa ishlar to'g'ri taqsimlanishiga xizmat qiladi.

Protsessual manipulyatsiyalar va subyektiv talqinlarning oldini olish: Amalda ayrim holatlarda ishni qaysi sudga ko'rish kerakligi huquqni muhofaza qiluvchi organ yoki taraflar tomonidan erkin talqin qilinadi. Bu esa ishni ko'rib chiqishda xolislik va neytrallik tamoyillariga putur yetkazishi mumkin. Aniq ta'rif shunday holatlarning oldini oladi.

Sud jarayonining shaffofligi va barqaror huquqiy amaliyotni shakllantirish: Sud ishini qaysi instansiyada ko'rish haqida huquqiy asos aniq bo'lsa, taraflar uchun kutilmagan o'zgarishlar va beasos yurisdiksiya almashish holatlari bo'lmaydi. Bu sudga bo'lgan ishonchni mustahkamlaydi.

Qonun ustuvorligini ta'minlash: Yurisdiksiyani aniq tartibga solmaslik – sud-huquq amaliyotida protsessual nomuvofiqliklarga, hatto ish natijasining bekor qilinishiga sabab bo'lishi mumkin. Shuning uchun sudlovga tegishlilikka oid ta'rifning qonun darajasida belgilanishi – huquqiy barqarorlikni ta'minlashda muhim omildir.

Shu munosabat bilan, sudlovga tegishlilikni quyidagicha rasmiy ta'rif sifatida qonunchilikka kiritish taklif etiladi: "Sudlovga tegishlilik — me'yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan jinoyat ishining belgilari majmuasi bo'lib, bu belgilar orqali jinoyat ishini birinchi instansiyada ko'rib chiqishga vakolatli bo'lgan muayyan sudning yurisdiksiyasi aniqlanadi."

Sudlovga tegishlilikni huquqiy institut sifatida to'liq va aniq tarzda tartibga solish ko'pgina huquqiy davlatlarda sud-huquq tizimining barqaror va shaffof faoliyatini ta'minlashda asosiy mexanizmlardan biri hisoblanadi. Jahonning rivojlangan mamlakatlari — AQSh, Germaniya, Fransiya, Yaponiya va Rossiya tajribasi shuni ko'rsatadiki, sudlovga tegishlilik masalasi nafaqat protsessual tartib, balki sud adolatini ta'minlovchi kafolat sifatida ham nazarda tutiladi.

Germaniya Federativ Respublikasida jinoyat ishlari yuzasidan sudlovga tegishlilik masalalari[3; 240-b.] Jinoyat-protsessual kodeks (Strafprozessordnung – StPO) orqali qat'iy tartibga solingan. Xususan:

- §15–16 StPOda hududiy tegishlilik mezonlari belgilanib, ish qaysi sud okrugida ko'rib chiqilishi aniq ko'rsatilgan.
- §24 va §74–120 oralig'ida esa predmetli yurisdiksiya asoslari bayon etiladi:
- Amtsgericht — yengil va o'rtacha og'irlikdagi jinoyatlar uchun;
- Landgericht — og'ir jinoyatlar uchun;
- Oberlandesgericht va Bundesgerichtshof — yurisdiksiyasi federal miqyosidagi, o'ta og'ir, yoki xalqaro ahamiyatga ega bo'lgan jinoyat ishlarini ko'rishga qaratilgan.

Mazkur tizim jinoyat ishining og'irlik darajasiga, subyektning maqomiga va jinoyat sodir etilgan hududga qarab, sudlovning aniq taqsimlanishini ta'minlaydi.

Fransiya Respublikasida jinoyat ishlarining sud yurisdiksiyasi Jinoyat-protsessual kodeks (Code de procédure pénale) bilan belgilanadi. Sud tizimida:

- Tribunal correctionnel — oʻrtacha ogʻir jinoyatlarni;
- Cour d'assises — ogʻir jinoyatlarni;
- Tribunal de police — yengil huquqbuzarliklarni koʻrib chiqadi.

Prezident, parlament aʼzolari, sudyalari va boshqa mansabdor shaxslarga nisbatan alohida sudlov tartibi belgilangan. Bunda Haute Cour de justice yoki Konstitutsiyaviy kengash maxsus vakolatga ega. Sudlov yurisdiksiyasi jinoyatning ogʻirligi, shaxsning maqomi va jinoyat joyiga qarab tartibga solinadi.

Amerika Qoʻshma Shtatlarida jinoyat ishlari yuzasidan sudlov masalalari [4; 46-49-b.] Federal Rules of Criminal Procedure va har bir shtatning alohida qonunchiligi orqali tartibga solinadi. Eʼtiborga molik jihatlar:

- Venue prinsipi — ish jinoyat sodir etilgan okrugda koʻrib chiqilishi kerakligini belgilaydi (Federal Rules, Rule 18).
- Federal va shtat sudlari oʻrtasidagi yurisdiksiya aniq ajratilgan:
- Federal sudlar — federal qonunlarni buzish boʻyicha;
- Shtat sudlari — shtat qonunlari buzilishi boʻyicha ish yuritadi.
- Prezident, Senatorlar, Oliy sud sudyalari kabi shaxslar uchun maxsus sudlov tartibi (impichment, alohida palata koʻrib chiqishi) belgilangan.

Rossiya Federatsiyasida sudlovga tegishlilik Jinoyat-protsessual kodeksning bir qator normalarida aniq tartibga solingan:

- 31-modda — jinoyat ogʻirligiga koʻra sudlar vakolatini ajratadi;
- 35-modda — hududiy tegishlilikni belgilaydi;
- 447-modda — mansabdor shaxslar, deputatlar, sudyalari, prokurorlar, prezidentlar kabi subyektlar ishini maxsus sud yurisdiksiyasiga berishni nazarda tutadi.

Bundan tashqari, Oliy sud raisi muayyan ishni yuqori instansiyada koʻrishga yuborish huquqiga ega. Bu sudlovni markazlashtirish va institutning mustaqilligini taʼminlashga xizmat qiladi.

Yaponiyada jinoyat ishlari boʻyicha sud tizimi quyidagi tartibda faoliyat yuritadi:

- Summary Court — yengil huquqbuzarliklar uchun;
- District Court — umumiy jinoyatlar;
- High Court — apellyatsiya instansiyasi;
- Supreme Court — yuqori sudlov hokimiyati.

Sudlovga tegishlilik Jinoyat-protsessual kodeks (Keiji soshoho) asosida tartibga solinadi. Ayrim kategoriyadagi shaxslar, xususan, davlat xizmatchilari, sudyalari yoki parlament aʼzolari ishi faqat sudyalari kollegiyasi tarkibida koʻrib chiqilishi shart hisoblanadi.

Yuqoridagi davlatlar tajribasidan kelib chiqib aytish mumkinki, sudlovga tegishlilikning aniq tartibga solinishi — adolatli sudlov, huquqiy barqarorlik va fuqarolarning ishonchini mustahkamlashda muhim rol oʻynaydi. Bunday tizim sud hokimiyatining mustaqilligini kafolatlash, sudlar oʻrtasidagi yurisdiksiya toʻqnashuvlarini bartaraf etish, hamda protsessual adolatni taʼminlashga xizmat qiladi.

Oʻzbekistonda ham ushbu davlatlar tajribasidan kelib chiqib [5; PQ-4818-son.], sudlovga tegishlilik masalasini yaqqol, huquqiy jihatdan asoslangan va normalashgan holda belgilovchi moddalarning joriy etilishi dolzarb ahamiyat kasb etadi.

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida sud-huquq tizimini demokratiya, qonuniylik va inson huquqlarini kafolatlash tamoyillariga asoslangan holda tubdan isloh qilish jarayoni bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda. Bu jarayonda eng ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida sud yurisdiksiyasini aniq va huquqiy jihatdan asoslangan tarzda belgilash, sudlovga tegishlilik normalarini takomillashtirish, hamda jinoyat ishlari yuritilishida sudlarning vakolatlarini aniq taqsimlash masalalari ko'tarilmoqda.

Ayniqsa, sud qarorlarining qonuniyligi, asosliliigi va adolatlilikini ta'minlash sud-huquq tizimining barqaror faoliyatida hal qiluvchi omillardan biri hisoblanadi. Bu borada sudlovga tegishlilik institutini normativ tarzda mustahkamlash:

- ishlarni vakolatli sud tomonidan ko'rib chiqilishini kafolatlaydi;
- sud qarorlari ustidan shikoyat qilish ehtimollarini kamaytiradi;
- protsessual xatoliklar va yurisdiksiyaga oid bahslarning oldini oladi.

Hozirgi vaqtda aybsizlik prezumpsiyasi, sud muhokamalarini o'z vaqtida yakunlash, hamda sud ishini faqat u vakolatli bo'lgan sudda ko'rib chiqish shartlari nafaqat Konstitutsiya va qonunlarda, balki amaliy sud faoliyatida ham e'tibor markazida turibdi. Bu holat sud hokimiyatining mustaqilligini mustahkamlashga, sud adolatiga nisbatan ishonchni oshirishga xizmat qilmoqda.

Shu bilan birga, sudlovga tegishlilikni qonuniy belgilash nafaqat huquqiy aniqlikni ta'minlaydi, balki:

- sud protsessining mustahkam tashkil etilishiga;
- sudlovning tezkorligi va samaradorligiga;
- odil sudlovga doir xalqaro standartlarning tatbiq etilishiga;
- hamda shaxsning huquqiy kafolatlari kuchaytirilishiga yo'naltirilgan.

Jinoyat ishlari bo'yicha ish qaysi sudda ko'rib chiqilishi kerakligini mutlaqo aniq va normalashgan asosda belgilash, bu sohada turli talqinlar va subyektiv yondashuvlar ehtimolini bartaraf etadi. Shuningdek, yurisdiksiyaning buzilishi oqibatida ishni qayta ko'rish, bekor qilish yoki apellyatsiya bosqichidagi ortiqcha ish yuklamalari ham kamayadi.

Xulosa, umuman olganda, O'zbekistonda amalga oshirilayotgan sud-huquq islohotlarining bir muhim yo'nalishi sifatida sudlovga tegishlilikni institutsional asosda takomillashtirish sud-huquq amaliyotida tizimli yondashuvlarni shakllantiradi. Bu esa huquqiy davlat qurishning muhim sharti sifatida jamiyat va fuqarolarning sud tizimiga bo'lgan ishonchini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Sudlovga tegishlilik — sud adolatining muhim kafolati bo'lib, uni jinoyat-protsessual qonunchilikda mustaqil va aniq huquqiy institut sifatida nazarda tutish zarur. Xorijiy tajribalardan kelib chiqib, ushbu tushunchani huquqiy jihatdan rasmiylashtirish fuqarolarning sud himoyasi huquqini ta'minlash, sud ishlarini adolatli va samarali tashkil etish, yurisdiksiyani noqonuniy o'zgartirish ehtimollarini cheklashga xizmat qiladi.

Shu sababli, O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksida sudlovga tegishlilikka oid alohida moddani kiritish, uning mazmunini aniq belgilash va amaliyotda uning barqaror tatbiq etilishini ta'minlash dolzarb masaladir.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Rule of law and public digitalization Copenhagen: Nordisk Ministerråd, 2021.
2. Waage, Frederik, et al. "Digitalization at the Courts." Nordic Council of Ministers, 2022.

3. Тихомиров Ю.А., Антонова Н.В., Бальхаева С.Б., Гаунова Ж.А. Юридическая концепция роботизации: монография. М.: Проспект. 2019, 240с.
4. Котлярова В.В. К вопросу о цифровизации процесса отправления правосудия. Арбитражный и гражданский процесс. 2019. № 12. С. 46-49.
5. Европейская этическая хартия об использовании искусственного интеллекта в судебных системах и окружающих их реалиях. Принята на 31-м пленарном заседании ЕКЭП. – URL: <https://rm.coe.int/ru-ethical-charter-enversion-17-12-2018-mdl-06092019-2-/16809860f4> (дата обращения: 10.10.2020г.).
6. Правосудие в современном мире: монография / под ред. В.М. Лебедева, Т.Я. Хабриевой. – М.: Изд-во «Норма, Инфра-М», 2012 // СПС «Консультант Плюс.
7. Мацкевич П.Н. Попытка унификации правил преюдиции в цивилистических процессуальных кодексах // Законы России: опыт, анализ, практика. – 2019. - № 10 // СПС «Консультант Плюс».
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Sud hokimiyati organlari faoliyatini raqamlashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori, 03.09.2020 yildagi PQ-4818-son., <https://lex.uz/docs/4979896>;
9. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Узбекистан, 2021 yil 21 apreldagi O'RQ-683-sonli [Qonuni](#) tahririda — Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 21.04.2021 y., 03/21/683/0375-son, <https://lex.uz/docs/111460>.
10. Постановление Пленума Верховного Суда Республики Узбекистан "О судебном приговоре" от 23.05.2014 года, № 7. <https://lex.uz/uz/docs/2413562>.
11. Alishaev S.T. Sudebnoe reshenie: zakonnost, spravedlivost i bespristrastnost //Herald pedagogiki. Nauka i Praktyka. – 2022. – Т. 2. – №. 2.
12. Alishaev S.T. Sud hukmini tuzish va rasmiylashtirish muammolari //E Conference Zone. – 2022. – S. 176-179.
13. Alishaev S. T. Odil sudlovning yakuni hujjati sifatida hukm //E Conference Zone. – 2022. – S. 171-175.
14. Алишаев С. Т. Особенности вынесения судебного приговора в англосаксонской правовой системе //Gospodarka i Innowacje. – 2023. – Т. 39. – С. 26-35.
15. Tursunboevich A. S. Issues of improving the procedure for preparing a criminal case for trial //World Bulletin of Management and Law. – 2023. – Т. 25. – С. 1-4.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/7 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).